

*Дишлева С. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

АНТОНІМІЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті здійснено комплексний аналіз антонімів в англійській поезії ХХ ст. Сформульовано теоретичні засади вивчення явища антонімії, виявлено й проаналізовано ключові опозиції в поетичному дискурсі з урахуванням позитивної та негативної маркованості їхніх конститuentів, розроблено структурну, морфологічну й функціонально-семантичну класифікацію антонімічних пар, встановлено парадигматичні й синтагматичні відношення лексем із протилежним значенням.

Ключові слова: антонімія, категорія протилежності, поетичне мовлення, поетичні антоніми.

Стаття присвячена дослідженню структурно-семантичного і функціонально-стилістичного аспектів антонімічного слововживання в англійській поезії ХХ ст.

Для сучасної лінгвістики характерна посилена увага до проблем лексичної семантики, дослідження якої дає змогу глибше усвідомити такі складні теоретичні питання, як співвідношення мови й позамовного світу, мови й мислення. Одна з основних категорій лексико-семантичної системи будь-якої мови – антонімія – складне й багатоаспектне явище, яке ґрунтується на взаємодії концептів мислення та мовних одиниць. Номінації, які репрезентують антонімічні відношення, – наслідок відображення в мові суперечливої сутності різних явищ і результат вираження реальних протилежностей об'єктивної дійсності.

Теоретичні питання лексичної антонімії як семантичної універсалії на матеріалі різних мов (російської, болгарської, англійської, німецької, французької) досліджували М. Бучкова, Г. Гочев, В. О. Іванова, О. В. Круківська, Л. О. Новиков та ін. І хоча важливість антонімії як особливого протиставлення, особливої асоціації слів підкреслювалась неодноразово, наприклад, у зв'язку з теорією семантичних полів (Й. Трір, А. Йоллес та ін.) або у зв'язку із проблемою ідентифікації і класифікації експресивних фактів у стилістиці (Ш. Баллі), єдиної думки щодо цього явища і досі немає. Актуальність цього дослідження зумовлена потребою комплексного семантико-функціонального аналізу антонімічних лексем в англійських поетичних текстах ХХ ст, яке сприятиме уточненню дискусійних питань антонімії загалом.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного семантико-структурного і функціонального аналізу лексичних антонімів в англійському поетичному мовленні ХХ ст.

Завдання:

- сформулювати теоретичні засади вивчення антонімії як багатоаспектного явища в лексичній системі мови;
- розкрити роль контрасту в поетичному відображенні дійсності;
- схарактеризувати ключові опозиції у віршованому тексті з урахуванням позитивної та негативної маркованості їхніх конститuentів;
- розробити структурну, морфологічну й функціонально-семантичну класифікацію поетичних антонімів;
- встановити парадигматичні й синтагматичні відношення лексем із протилежним значенням.

Слова з протилежними значеннями привернули увагу дослідників давно. Так, ще в 1826 р. І. Ф. Калайдович зазначав: “Я намагався уявити речі ясніше зближенням

протилежностей” [4, с. 32]. Він пояснював значення й наводив приклади вживання таких блоків слів, як *радість – печаль, життя – смерть, багато – мало*.

Термін *антоніми* вперше вживається у праці О. М. Пешковського “Как вести занятия по синтаксису и стилистике в школах взрослых” (1928 р), де автор пише: “Ніщо так не допомагає виявити різницю між синонімами, як добір до них антонімів, слів із протилежним значенням” [5, с. 175]. Але перші ґрунтовні студії з антонімії з’явилися тільки в 50-х роках ХХ століття (А. Кіреєв, В. М. Ключев, В. Н. Комісаров, М. Д. Леснік, Л. Ю. Максимов), які були виконані на матеріалі російської мови.

В українському мовознавстві загальнотеоретичні проблеми антонімії розглядалися водночас із дослідженням лексики у працях Л. А. Лисиченко, Л. С. Паламарчука, В. М. Русанівського та ін. або стилістики (Л. І. Мацько, О. Д. Пономарев та ін). Перший словник антонімів української мови, укладений Л. М. Полугою, вийшов у світ тільки у 1987 році.

Проблему антонімії на матеріалі англійської мови намагалися висвітлити Г. Б. Антрушина й О. І. Смирницький.

Теоретичні засади вивчення антонімії у зарубіжній лінгвістиці розробив Х. Геккелер, який відзначив, що порівняно з синонімією антонімія не дістала належної уваги з боку лінгвістів. Як самостійний об’єкт дослідження, антонімія стає лише у добу структурної лінгвістики.

Спершу в наукових працях ішлося лише про антонімічні пари, не обговорюючи поняття антонімії. Проте бажання розширити попереднє вузьке розуміння антонімії зумовило дослідників до розробки структурних типів антонімів (Й. Филипець), які виражають не лише якість, але й кількість, оцінку, просторові й часові відношення, протилежність дій та станів. Аналогічну картину спостерігаємо у нарисі з семантики французької мови О. Духачека, де учений представив схему класифікації французьких антонімів і припустив, що антонімічні відношення можуть мати слова, які позначають якість, кількість, оцінку, почуття, дії та їх зміни, стани та їх зміни, просторові й часові відношення. У працях Дж. Лайонза “Структурна семантика” і “Вступ до теоретичної лінгвістики” вже простежується тенденція до диференціації поняття антонімії і представлення типології антонімів. Надзвичайно важливою для дослідження антонімів англійської мови є робота Ч. Хокетта, в якій він подав структурні типи антонімів.

Беручи до уваги розуміння ученими антонімії як явища, зокрема його семантичних, граматичних і функціональних характеристик, пропонуємо таке визначення її одиниць, що іменуються антонімами – регулярно протиставлюваними в мові й мовленні лексемами, що позначають взаємно протилежні (наявність контрарних сем) співвідносні (наявність спільної семи) предмети, явища, властивості й процеси об’єктивної дійсності.

Класифікація антонімів за тематичними групами на основі співвіднесеності значень, виражених протиставлюваними складниками, з предметами, властивостями і процесами об’єктивної дійсності становить інтерес не тільки в лінгвістичному, а й у гносеологічному аспекті, адже протилежності відіграють важливу роль у процесі пізнання навколишнього світу. “Головна функція антонімів, – зауважують О. В. Круківська і В. І. Крюковський, – це контрастне вираження природних, соціальних та інших явищ, рис, характерів” [3, с. 80].

Контрастиви, зафіксовані в англійському поетичному мовленні ХХ століття, у роботі об’єднано у дві функціонально-семантичні групи: 1) антонімічні біноми, які є засобом характеристики людини; 2) опозити, що вживаються для оцінки предметів, явищ і процесів об’єктивної дійсності.

Аналізовані опозиції першої групи відображають зовнішність людини, риси характеру, емоційний стан, фізичні властивості тощо. За відповідними ознаками їх поділено на підгрупи, до яких віднесено антонімічні лексеми, що характеризують:

1) зовнішність:

...go the chanting choristers,

*The priests in **gold and black**, the villagers...* /D. H. Lawrence/.

2) частини тіла:

*They will say: 'But how his **arms and legs** are thin!* /T. S. Eliot/.

3) фізичні властивості людини:

*He got his **strength** up flush and in full glitter*

*He got his **weakness** and fluffed his rage up.*

He aimed his beak direct at the sun's centre /Ted Huges/.

4) внутрішні риси характеру людини:

Such as it is, it promises the prize

Of the one world complete in any size

*That I am like to compass, **fool or wise*** /Robert Frost/.

5) психічний стан:

*How great my **grief**, my **joys** how few,*

Since first it was my fate to know thee! /Thomas Hardy/.

6) поведінку і характер:

He likes to go away for night

He hates to live at home /Anne Stevenson/.

7) вік:

I feel as old as younger elm.

*Who were Shem and Shaun the living **sons or daughters** of?* /J. Joyce/.

8) особу:

Waiting for the end, boys, waiting for the end.

What is there to be or do?

*What's become of **me or you**?*

Are we kind or are we true?

Sitting two and two, boys, waiting for the end /William Empson/.

9) стать:

They lie there huddled, friend and foeman,

*Man born of man, and born of **woman**,*

And shells go crying over them

From night till night and now /Isaak Rosenberg/.

10) родинні стосунки:

Each bowed obsequiously to the shadowy figures

*Then turned and joined in a stomach dance with his **brothers and sisters*** /Thomas

Macgreevy/.

11) дії людини:

*It was your birthday, we had **drunk and dined***

Half of the night with our old friend

Who'd showed us in the end

To a bed I reached in one drunk stride /Thom Gunn/.

12) стосунки з іншими людьми:

*I am the **enemy** you killed, my **friend*** /W. Owen/.

13) життя і смерть людини:

How should we have anything to give you

*In death who had nothing in life,
Attempting in our sand-riddles to sieve you
Who were with nothing, but the sheer elements rife?/Hugh Macdiarmid/.*

14) соціальні відносини:

*On 15th Street we assume the best, there
you will find **the homeless and the millionaire**
in the hat shop on Greenwich Avenue,
or that winter like a curse is spent once and for all /John Ash/.*

15) релігійні уявлення:

*My first thought's a kind of **prayer**
that I might resonate entire –
sometimes it's such a **damnation** portion
shaking a little, as if it ought.../Fiona Sampson/.*

Антонімічні пари, які належать до другої функціонально-семантичної групи, позначають полярні предмети, явища й процеси об'єктивної дійсності. Серед них виокремлюємо кілька підгруп, зокрема, контрасти, які називають:

1) пори року:

*In the little triangular park by Horatio
where the homeless slept last **summer**
they with the horror waited for a severe **winter**.
Ah, streets where are you taking us?" /John Ash/.*

2) частини доби:

*For I have known them all already, known them all –
Have known the **evenings, mornings, afternoons**,
I have measured out my life with coffee spoons" /T. S. Eliot/.*

3) частини світу:

*He was **my North, my South, my East and West**,
My working week and my Sunday rest
My noon, my midnight, my talk, my song;
I thought that love would last forever, I was wrong /W. H. Auden/.*

4) частини Сонячної системи:

*The seasons playing
Their game of **sun and moon** and east and west,
The animal watching man and bird go by /Edwin Muir/.*

5) природні явища:

*Now is your voice a marble high and white,
Then like a mist on fields of paradise,
Now is a **raging fire**, then is **like ice**,
Then breaks, and it is dawn /Harold Monro/.*

6) рослини і тварини:

*So people can't sleep,
So they go out where **elms and pine-trees** keep
A kneeling vigil, in a religious hush.
The harvest moon has come! /Ted Huges/
– Cold, delicately as the dark snow,
A fox waits for a **wolf**;
And a **hare** hides in the forest, that now
And again now, and now, and now" /Ted Huges/.*

7) час:

*I want him to: he'll have to **soon or late** /R. Frost/.*

8) кількість:

*There is **no one word nor many signs***

Can make amend –

He is a stranger to me now

Who was my friend. /James Joyce/.

9) розмір, форму:

Like at school, fashions changed

in Pakistan –

*the salwar bottoms **were broad and stiff,***

***then narrow**” /Monika Alvi/.*

Nasty little words, nasty long words,

it's unhealthy.

I want to wash when I meet a poet /Basil Bunting/.

10) колір:

Up there, he managed,

*Where **white is black and black is white,** I won. /Ted Huges/.*

11) матеріал:

... the rays of many glories

forced to its focus forming

*a glory **neither of stone***

***nor metal,** neither of words*

nor verses, but of the light

shining upon no substance /Basil Bunting/.

12) температуру:

*By blood we live, **the hot, the cold,***

To ravage and redeem the world:

There is no bloodless myth with hold /G. Hill/.

13) смак:

*My love is **sweet** as sugar,*

*Your grief is **bitter** as wormwood;*

How comes it then that this your cold so great

Is not dissolved through my so hot desire.../William Empson/.

14) абстрактні поняття:

*The **end** is near the **beginning**.../David Gascoyne/.*

У плані граматичного вираження антонімія охоплює найважливіші лексико-граматичні розряди слів, зокрема:

1) іменники:

*Some say the world will end **in fire,***

*Some say **in ice** /Robert Frost/.*

2) прикметники:

A luminary clock against the sky

*Proclaimed the time was **neither wrong nor right.***

I have been one acquainted with the night /Robert Frost/.

3) дієслова:

I'll sit and see if that small sailing cloud

*Will **hit or miss** the moon /R. Frost/.*

4) прислівники:

Indoors the sound of the wind. Outdoors the wind.

Indoors the locked heart and the lost key /Louis Macneice/.

5) займенники:

See, they have come together, see,

While the destroying minutes flow,

Each reflects the other's face

*Till heaven **in hers** and earth **in his***

Shine steady there /Edwin Muir/.

6) прийменники:

I hear the noise of many waters

Far below.

All day, all night, I hear them flowing

***To and fro** /James Joyce/.*

Надзвичайно важливою є роль антонімів у поетичному мовленні. Для розкриття суперечливої сутності того, що позначається, використовуються антитеза та оксюморон. Антитеза посилює виразність за рахунок зіткнення в одному контексті прямо протилежних понять. Це явище широко представлене в оповіданні Джека Лондона “Біле Ікло”:

*It was the **masterful** and **incommunicable** wisdom of **eternity** at the **futility** of life and **effort** of life.*

It moved with commingled mistrust and daring, cautiously observing the men, its attention fixed on the dogs.

У вірші Т. Гуда “Листопад” чотирнадцять рядків із п'ятнадцяти складаються лише з односкладних заперечних конструкцій, які починаються з по:

*No **sun** – no **moon!** / No **morn** – no **noon!** / No **dawn** – no **dusk** – no **proper time of day** / No **sky** – no **earthly view** / No **distance** looking blue ...*

Одноманітний ряд заперечних конструкцій, які весь час повторюються, передає сум осені.

Створюваний антонімами стилістичний ефект контрасту характерний також і для фразеологічних виразів, наприклад: ***From top to toe.***

Явище антонімії лежить в основі оксюморону – стилістичного прийому, сутність якого полягає у створенні нового поняття шляхом поєднання контрастних за значенням слів, які передають суперечливу основу того, що описується: ***And faith unfaithful kept him falsely true*** (А. Теннісон).

Для англійської поезії усіх часів оксюморон – надзвичайно характерне явище. Е. Спенсер у XVI столітті писав: ***And painful pleasure turns to pleasing pain.***

Один із поетів сучасності В. Оден у вірші “На смерть Йетса” пише: ***With the farming of a verse / Make a vineyard of the curse, / Sing of human unsuccess / In a rapture of distress.***

Широко використовується оксюморон у характерологічній функції. Так, англійський поет і критик С. Спенсер, вбачаючи в образі героя роману Е. Хемінгуей “Фіеста” Джейка суперечливий характер, називає його ***“self-consciously unself-conscious, boastfully modest and he-man”***.

Отже, антонімічні відношення – один із типів семантичних відношень у системі мови – передають складність і суперечність об'єктивної дійсності, яка містить у собі як позитивне, так і негативне; відтворюють протилежності, що існують у кожному конкретному вияві сутності; ілюструють дію основного закону діалектики – закону єдності і боротьби протилежностей – як джерела розвитку. Семантичні особливості мовних одиниць, які репрезентують протиставні відношення, тісно пов'язані із

закономірностями людського мислення.

Словесні контрасти як одна з форм художнього відображення навколишнього світу відіграють важливу роль у поетичному мовленні, утворюючи складну систему засобів, яким властива оцінна функція, що дозволяє схарактеризувати предмет із полярних сторін, об'єднати протилежності, передати суперечливу сутність почуттів і думок ліричного героя.

Розроблена класифікація є лише одним із варіантів структурно-семантичної і функціонально-стилістичної характеристики антонімів і може бути вдосконалена у процесі їхнього аналізу в інших англомовних творах художньої літератури.

Л і т е р а т у р а :

1. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. *Бобух Н. М.* Антоніми та фразеологізми з семантично протилежними компонентами / Н. М. Бобух // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 62-67.
3. *Круківська О. В.* Структурно-семантичні і логіко-прагматичні особливості антонімії / О. В. Круківська, В. І. Круківський // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – Т. 9. – № 1. – С. 77-86.
4. *Пастухова В. Я.* Явление антонимии в русском языке / В. Я. Пастухова, В. П. Тимофеев. – М. : Наука, 2008. – 246 с.
5. *Пешковський А. М.* Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики / Александр Матвеевич Пешковский. – М. : Наука, 1998. – 348 с.

R e f e r e n c e s

1. *Arutyunova N. D.* Yazyk i mir cheloveka / Nina Davidovna Arutyunova. – M. : YAzyki russkoy kul'tury, 1999. – 896 s.
2. *Bobukh N. M.* Antonimi ta frazeologizmi z semantichno protilezhnimi komponentami / N. M. Bobukh // Movoznavstvo. – 1992. – № 4. – S. 62-67.
3. *Krukivs'ka O. V.* Strukturno-semantichni i logiko-pragmatichni osoblivosti antonimii / O. V. Krukivs'ka, V. I. Krukivs'kiy // Visnik Kiivs'kogo natsional'nogo lingvistichnogo universitetu. Seriya: Filologiya. – K. : Vid. tsentr KNLU, 2006. – T. 9. – № 1. – S. 77-86.
4. *Pastukhova V. YA.* Yavleniye antonimii v russkom yazyke / V. YA. Pastukhova, V. P. Timofeyev. – M. : Nauka, 2008. – 246 s.
5. *Peshkovskiy A. M.* Voprosy metodiki rodnogo yazyka, lingvistiki i stilistiki / Aleksandr Matveyevich Peshkovskiy. – M. : Nauka, 1998. – 348 s.

Дышлевая С. Н. Антонимия в английской поэтической речи XX ст.

Статья посвящена комплексному анализу антонимив в английской поэзии XX ст. Сформулированы теоретические основы изучения явления антонимии, обнаружены и проанализированы ключевые оппозиции в поэтическом дискурсе с учетом позитивной и негативной маркированности их конституэнттов, разработана структурная, морфологическая и функционально-семантическая классификация антонимических пар, установлены парадигматические и синтагматические отношения лексем с противоположным значением.

Ключевые слова: антонимия, категория противоположности, поэтическая речь, поэтические антонимы.

Dyshleva S. N. Antonyms in English Poetic Language of the XX century.

This article deals with the complex analysis of antonyms in the English poetry of the XX c. The theoretical fundamentals of study of the phenomenon of antonyms have been formulated. There have been detected and analyzed the key oppositions of poetic discourse based on positive and negative marking of the constituents. The structural, morphological and functional-semantic classification of antonymous pairs has been developed. The paradigmatic and syntagmatic relations with the opposite meaning have been determined.

Keywords: antonym, category of opposition, poetic language, poetic antonyms.